

MODERNIZÁCIÓ ÉS PÉNZÜGYI AUTONÓMIA A HÁZTARTÁSOK SZINTJÉN: DIMENZIÓK ÉS KIHÍVÁSOK

HENYE LÍVIA

Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar
Társadalomtudományi és Kommunikációs Intézet – adjunktus
henye.livia@uni-sopron.hu

ABSZTRAKT: A tanulmány célja, hogy feltárja a modernizáció és a pénzügyi autonómia közötti kapcsolatot a háztartások gazdálkodási gyakorlatán keresztül. A pénzügyi autonómia e kontextusban azt jelenti, hogy a háztartások képesek önálló, tudatos és felelős pénzügyi döntéseket hozni, miközben minimalizálják a külső gazdasági kényszerek és bizonytalanságok hatását. A tanulmány vizsgálja, hogy a technológiai fejlődés, a pénzügyi kultúra és az oktatás hogyan járulnak hozzá a pénzügyi autonómia erősödéséhez. Kiemelt szerepet kap a digitális eszközök és fintech megoldások használata, valamint a mentális egészség és társadalmi stabilitás szerepe. A kutatás rámutat arra, hogy a modernizáció hatása kettős: egyrészt új lehetőségeket teremt a pénzügyi öngondoskodásra, másrészt új kihívásokat is jelent, különösen a digitális eszközökhöz való hozzáférés és a pénzügyi műveltség egyenlőtlenségei miatt. Az elemzés célja, hogy hozzájáruljon a háztartások pénzügyi autonómiájának mélyebb megértéséhez és a modernizáció által kínált eszközök társadalmi hasznosulásának feltérképezéséhez.

KULCSSZAVAK: pénzügyi autonómia, háztartási gazdálkodás, modernizáció, digitalizáció, pénzügyi műveltség

BEVEZETÉS

A pénzügyi autonómia és a modernizáció közötti kapcsolat egyre hangsúlyosabb kérdéssé válik a 21. században, különösen a háztartások gazdálkodási gyakorlatra szempontjából. A technológiai fejlődés, a társadalmi struktúrák átalakulása és a globalizáció együttes hatása olyan új környezetet teremt, amelyben a háztartások pénzügyi döntései komplexebbé válnak és egyre nagyobb felelősséget igényelnek. A tanulmány célja, hogy bemutassa, hogyan kapcsolódik össze a modernizáció folyamata a pénzügyi autonómia kialakulásával, és milyen következményei lehetnek annak, ha a háztartások nem tudnak hatékonyan alkalmazkodni ezekhez a változásokhoz. A dolgozat szakirodalmi alapokra építve vizsgálja a két fogalom

jelentését és összefüggéseit. A modernizáció ebben a tanulmányban nem csupán technikai haladást jelent, hanem tágabb értelemben vett társadalmi-gazdasági és kulturális átalakulási folyamatot, amely a hagyományos társadalmi struktúrák lebomlásával, az individualizáció megerősödésével és az életformák racionalizálásával jár együtt (Inglehart & Baker, 2000). Ide tartozik például az információs társadalom kiépülése, a digitális technológiák mindennapivá válása, valamint az oktatás és a munkaerőpiac szerkezetének megváltozása is. A modernizáció ebben az értelemben olyan strukturális keretrendszert jelent, amelyben az egyének és háztartások újfajta pénzügyi viselkedési módokat kénytelenek elsajátítani. A pénzügyi autonómia alatt a tanulmány olyan képességet ért, amely lehetővé teszi az egyének és háztartások számára, hogy tudatosan, felelősségteljesen és önállóan irányítsák pénzügyeiket – anélkül, hogy túlságosan kiszolgáltatottá válnának a külső gazdasági körülményeknek. A pénzügyi autonómia magában foglalja a jövedelemtervezést, a megtakarítást, a kiadások kontrollját, a hitelfelvétel tudatos mérlegelését, valamint a hosszú távú pénzügyi célok kijelölését is (Stolper & Walter, 2017). A fogalom szorosan kapcsolódik a pénzügyi műveltséghez, amely az OECD (2018) szerint azoknak a tudásoknak, attitűdöknek és készségeknek az összessége, amelyek lehetővé teszik az egyének számára, hogy megalapozott pénzügyi döntéseket hozzanak saját jólétük érdekében. A pénzügyi autonómia tehát nemcsak képesség, hanem egyben hozzáférés kérdése is: az oktatás, az információk elérhetősége és a technológiai eszközökhöz való hozzáférés alapvetően meghatározza, hogy valaki képes-e autonóm módon kezelni pénzügyeit. Az olvasó a tanulmányban átfogó képet kaphat arról, milyen tényezők támogatják vagy veszélyeztetik a háztartások pénzügyi autonómiáját – különös tekintettel a digitalizáció, a pénzügyi műveltség és a mentális egészség szerepére. A tanulmány külön figyelmet fordít arra a kétirányú kapcsolatra is, amely a pszichés jólét és a pénzügyi stabilitás között fennáll: az anyagi bizonytalanság fokozhatja a szorongást és a depressziót, míg a mentális zavarok csökkenthetik az egyének pénzügyi döntéshozatali képességét. Amennyiben a háztartások nem rendelkeznek kellő tudással és eszközökkel a modern pénzügyi környezethez való alkalmazkodáshoz, az nemcsak egyéni, hanem társadalmi szinten is kockázatokat hordoz: pénzügyi sérülékenységhoz, mentális megterheléshez és szociális kirekesztődéshez vezethet. Ugyanakkor, ha a modernizáció által kínált technológiai és pénzügyi eszközöket tudatosan és hozzáértéssel használják, azok elősegíthetik a pénzügyi önállóságot, a gazdasági felelősségtudat kialakulását és a társadalmi mobilitás erősödését. A tanulmány tehát nemcsak az elméleti keretek tisztázására törekszik, hanem gyakorlati szempontból is rávilágít arra, hogyan válhat a modernizáció a háztartások pénzügyi megerősödésének eszközévé – gazdasági, pszichológiai és társadalmi értelemben egyaránt. A tanulmány célja, hogy feltárja, milyen módon befolyásolja a modernizáció a háztartások pénzügyi autonómiáját, különös tekintettel négy kulcsfontosságú tényezőre: a mentális egészségre, a háztartási stabilitásra, a technológiai hozzáférésre és a pénzügyi műveltségre.

E négy dimenzió mentén vizsgálva az egyéni és háztartási szintű működéseket, a kutatás arra törekszik, hogy átfogó képet adjon a pénzügyi autonómia társadalmi beágyazottságáról, és feltárja azokat a kockázatokat is, amelyek a modernizációval járó átalakulások során különösen sebezhetővé tehetik a háztartásokat.

SZAKIRODALMI HÁTTÉR

A pénzügyi autonómia és pénzügyi műveltség témaköre világszerte kiemelt figyelmet kapott, különösen a fejlődő országokban, ahol ezek a tényezők jelentős hatással vannak a gazdasági stabilitásra és a társadalmi jólétre. India példája jól mutatja, hogy a lakosság mindössze 27%-a tekinthető pénzügyileg műveltnek. Ez a hiányosság különösen a vidéki területeken és a nők körében jelentős, ami akadályozza a gazdasági fejlődést és növeli a pénzügyi kiszolgáltatottságot. Az Ázsiai Fejlesztési Bank által támogatott programok, mint például a Saksham és Unnati, kifejezetten a nők pénzügyi műveltségének javítását célozzák, hozzájárulva ezzel a szegénység csökkentéséhez (ADB, 2022).

Iránban a háztartások egészségügyi kiadásai jelentős terhet rónak a családokra, különösen a COVID-19-világjárvány idején. Egy tanulmány kimutatta, hogy a pénzügyi autonómia csökkenéséhez vezet, ha az egészségügyi költségek túlzott terhet jelentenek (Ghorbani et al., 2018; Hajizadeh et al., 2023). Törökországban a pénzügyi inklúzió regionális különbségei komoly egyenlőtlenségeket eredményeznek a háztartások pénzügyi hozzáféréseiben és autonómiájában (Kılıç & Ünal, 2022). A felsőoktatási intézmények pénzügyi autonómiájának korlátozottsága szintén hatással van a hallgatók pénzügyi tudatosságára és az oktatás minőségére (Özdemir & Altunışık, 2005; Walstad et al., 2010). A fejlődő országokban, általánosságban a pénzügyi műveltség hiánya növeli a gazdasági sebezhetőséget. Shahrabani (2013) szerint ez a háztartások magasabb hitelköltségeihez és alacsonyabb megtakarítási rátáihoz vezet. Zainuddin és munkatársai (2023) rámutattak arra, hogy a marginalizált nők pénzügyi kizárásának kezelésére a célzott pénzügyi műveltségi programok hatékony eszközök lehetnek. Az Egyesült Államokban a pénzügyi autonómia és a műveltség területén is jelentős kutatások és szakpolitikai kezdeményezések történtek. A TIAA Institute és a GFLEC 2023-as felmérése szerint az amerikai felnőttek pénzügyi műveltsége közel egy évtizede nem javul, és az ismeretek elsősorban a megtakarítás, a hitelfelvétel és a fogyasztás területeire korlátozódnak (TIAA Institute, 2023). A pénzügyi autonómia és a jólét kapcsolatát vizsgálva több kutatás is megállapította, hogy az önálló pénzügyi döntéshozatal összefüggésben áll a pszichológiai jólléttel. Egy friss tanulmány szerint például a pénzügyileg autonóm főiskolai hallgatók nagyobb boldogságról számoltak be, különösen akkor, ha jövedelmük egy részét mások támogatására fordították (McDonald, 2023). Az oktatás területén is előrelépés történt: a Council for Economic Education 2024-es jelentése szerint 25 amerikai államban már kötelező a pénzügyi műveltségi tárgy teljesítése

se az érettségihez (CEE, 2024). A National Endowment for Financial Education szintén kiemelt szerepet vállal a pénzügyi műveltség fejlesztésében, különösen a Pénzügyi Műveltségi Hónap keretében (Hensley, 2024). A pénzügyi autonómia pszichológiai dimenzióját vizsgálva, egy 2024-es kutatás eredménye az, hogy az autonóm pénzügyi helyzetben lévő egyének hajlamosabbak pénzügyi kockázatokot vállalni, ami fontos szempont lehet a viselkedési közgazdaságtan számára (Wang & Liu, 2024). Emellett Edwards (2024) kutatása alapján továbbra is jelentős társadalmi-gazdasági különbségek mutatkoznak a pénzügyi műveltség terén, különösen jövedelmi és etnikai alapon. A nyugat-európai szakirodalom szintén hangsúlyozza a pénzügyi autonómia többdimenziós természetét. Az Egyesült Királyságban például a nők pénzügyi kiszolgáltatottságát különösen élesen mutatják a válás utáni jövedelmi különbségek (FT, 2023a), míg a Z generáció pénzügyi önállóságát a lakhatási válság, alacsony bérek és munkaerőpiaci bizonytalanság akadályozza (FT, 2023b). Németországban az OECD (2024) kiemelte a pénzügyi műveltség nemzeti stratégiába integrálásának szükségességét, különösen a háztartási ellenállóképesség erősítése érdekében. Emellett a kutatások rámutattak a német önkormányzatok pénzügyi autonómiájának korlátozottaságára is (LGIU, 2021). E példák is mutatják, hogy a pénzügyi autonómia kérdése nem csupán egyéni, hanem intézményi és strukturális szinten is releváns.

A PÉNZÜGYI AUTONÓMIA DIMENZIÓI

A pénzügyi autonómia összetett, többretegű fogalom, amely nem csupán gazdasági, hanem pszichológiai, társadalmi, technológiai és kulturális aspektusokat is magában foglal. A modern társadalmakban az autonóm pénzügyi döntéshozatal képessége kulcsfontosságú az egyének és háztartások hosszú távú jóléte szempontjából. A fogalom több tudományterületen is vizsgálat tárgyát képezi, így eltérő értelmezési keretekkel találkozunk. A nemzetközi szakirodalomban több szerző is hangsúlyozza, hogy a pénzügyi autonómiának olyan dimenziói is lehetnek, mint a jogi környezet és a szabályozási háttér, az egyenlő hozzáférés a pénzügyi szolgáltatásokhoz, vagy épp a nemi és generációs különbségek. Kempson és munkatársai (2013) szerint a pénzügyi autonómia feltétele nemcsak az egyéni képesség, hanem a szolgáltatásokhoz való strukturális hozzáférés is, így az infrastruktúra, az inkluzív pénzügyi termékek és a fogyasztóvédelmi eszközök megléte is releváns. Lusardi és Tufano (2015) kiemelik a pénzügyi információk érthetőségének és a fogyasztói döntések támogatásának szerepét. Hazai kutatók, mint például Tóth (2019), arra is felhívják a figyelmet, hogy a pénzügyi autonómia társadalmi **újratemelődése** – például az iskolai és családi szocializáció révén – szintén külön dimenzióként értelmezhető. Más kutatások a bizalmi tőke, a szociális háló vagy éppen a közösségi pénzügyi formák (pl. takarékszövetkezetek) fontosságát hangsúlyozzák a pénzügyi önállóság kialakulásában (Zsótér, 2017).

A tanulmány e sokszínű megközelítések közül négy, egymással szorosan összefüggő dimenzióra helyezi a hangsúlyt:

- Mentális egészség
- Háztartási stabilitás
- Technológiai hozzáférés
- Pénzügyi műveltség

Ezek a tényezők együttesen határozzák meg azt a képességet, amely lehetővé teszi, hogy a háztartások tudatos, felelős és hosszú távon fenntartható módon gazdálkodjanak erőforrásaikkal. Bár a szakirodalomban további dimenziók is megjelennek, a dolgozat elsősorban a háztartási szintű működés és kultúraalapú értelmezés alapján építi fel az elemzés kereteit. Mások például a jogi vagy intézményi környezetet hangsúlyozzák a pénzügyi autonómia szempontjából – ideértve a pénzügyi szabályozást, a fogyasztóvédelmi eszközöket és a hitelintézetekhez való hozzáférés feltételeit (Kempson et al., 2013; OECD, 2020b). További megközelítések pedig a **háztartási életciklus** vagy a **nemi szerepek** mentén vizsgálják a pénzügyi döntések önállóságát, kiemelve például a női pénzügyi autonómia korlátait, illetve a generációk közötti tudásátadási különbségeket (Lusardi & Mitchell, 2008; Sierminska, Frick & Grabka, 2010). Jelen tanulmány a gazdaságszociológiai szemléletet követve azt tartja lényegesnek, hogy a pénzügyi önállóság kialakulása nemcsak jövedelmi vagy technikai kérdés, hanem mélyen beágyazott társadalmi, mentális és kulturális folyamat is (Kovácsné Henye, 2019). A választott négy dimenzió – a mentális egészség, a háztartási stabilitás, a technológiai hozzáférés és a pénzügyi műveltség – azért tekinthető kulcsfontosságúnak, mert megközelítem szerint ezek az összetevők határozzák meg legjobban a pénzügyi autonómia megvalósulásának feltételeit a háztartások szintjén. E dimenziók külön-külön is fontosak, de egymást erősítve alakítják ki azt a strukturált és belsőleg motivált pénzügyi magatartást, amely az autonómia alapja. A választás mögött tehát nem egyetlen elméleti irányzat, hanem interdiszciplináris megközelítés áll, amely gazdasági, pszichológiai és technológiai összefüggéseket is figyelembe vesz. Ez a struktúra összhangban áll több nemzetközi és hazai kutatási eredménnyel (OECD, 2018; Blair et al., 2022), és illeszkedik a pénzügyi kultúra szociológiai értelmezéséhez, amely szerint a pénzügyi döntések nem pusztán racionális kalkulációk, hanem társadalmilag beágyazott, tanult minták alapján születnek (Kovácsné Henye, 2019).

MENTÁLIS EGÉSZSÉG ÉS PSZICHOLÓGIAI BIZTONSÁG

A mentális egészség és a pénzügyi autonómia között szoros, kapcsolat áll fenn. Az anyagi bizonytalanság fokozhatja a szorongást, a depressziót, valamint a krónikus stresszt, míg a mentális zavarok jelentősen rontják az egyén pénzügyi

tervezési és döntési képességét (Richardson et al., 2013). E kapcsolat különösen élesen mutatkozik meg azokban a háztartásokban, amelyek jövedelmi instabilitással, eladósodottsággal vagy a kiadások feletti kontroll hiányával küzdenek. A krónikus pénzügyi stressz nemcsak az egyének jólétét, hanem a családi kapcsolatok minőségét, a munkaképességet és a közösségi integrációt is aláássa. Az ilyen helyzetek gyakran önrontó spirált indítanak el: a mentális zavarok miatt rosszabb pénzügyi döntések születnek, amelyek újabb stresszt idéznek elő, ami tovább rontja a lelki egészséget (Saraceno & Barbui, 1997). Társadalmi szinten ezek a mikroproblémák jelentős makrókövetkezményekkel járhatnak. A mentális egészség romlása összefügg az egészségügyi rendszerek túlterheltségével, a munkaerőpiaci részvétel csökkenésével, a produktivitás visszaesésével, valamint a szociális ellátórendszerek fokozott igénybevételével. Mindez közvetett módon a gazdasági növekedésre, a társadalmi kohézióra és az állami költségvetésekre is negatívan hat. Kovácsné Henye (2019) doktori értekezésében kiemeli, hogy a pénzügyi kultúra fejlettsége összefüggésben áll az egyén mentális biztonságérzetével: a stabilitás és a kontroll érzése pszichés védőfaktoroként működik. Ennek hiánya nemcsak egyéni válságtényező, hanem társadalmi sebezhetőségi tényező is, amely fokozza a társadalmi kirekesztettség és a társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődésének kockázatát. A pszichológiai biztonság tehát nem csupán az egyéni jólét, hanem a társadalmi jólét egyik kulcstényezője is. Ha a háztartások nem rendelkeznek a pénzügyi autonómia eléréséhez szükséges tudással, eszközökkel és mentális kapacitással, akkor ez nemcsak individuális szinten jelent veszélyt, hanem kollektív társadalmi kockázattá is válik.

HÁZTARTÁSI STABILITÁS ÉS PÉNZÜGYI REZILIENCIA

A háztartási stabilitás alatt e tanulmányban azt a gazdasági és szervezeti egyensúlyi állapotot értem, amely lehetővé teszi a háztartás számára a rendszeres és kiszámítható jövedelemáramlást, a kiadások hatékony kontrollját, valamint a váratlan eseményekre való felkészülést. Ez magában foglalja a költségvetési tervezést, a megtakarítási stratégiákat, az adósságkezelést és a pénzügyi prioritások tudatos meghatározását (Horváthné Kökény & Széles, 2014; Galajda Gáborné, 2017; Adámi, 2021). A stabilitás nem kizárólag objektív mutatók mentén értelmezhető, hanem szubjektív biztonságérzetként is, amely hozzájárul az egyének és családtagok pszichés komfortjához és életminőségéhez.

A pénzügyi reziliencia ezzel szorosan összefügg: olyan képességet jelöl, amely lehetővé teszi, hogy a háztartás megrázkódtatások – például munkanélküliség, hirtelen jövedelemcsökkenés, váratlan kiadás vagy gazdasági válság – esetén is képes legyen fennmaradni, alkalmazkodni és hosszú távon stabilitását visszaállítani. Az OECD (2020a) meghatározása szerint a pénzügyi reziliencia azt jelenti, hogy a háztartás képes pénzügyi sokkokkal szemben ellenállóan viselkedni anélkül, hogy ez jelentős életminőség-romlást vagy társadalmi kizorú-

lást eredményezne. A pénzügyi reziliencia mértékét számos tényező befolyásolja, többek között:

- a megtakarítások megléte és nagysága,
- a jövedelmi források diverzifikáltsága,
- a költségvetési rugalmasság,
- az adósság terhének szintje,

valamint a hozzáférés a biztonsági hálókhoz (pl. szociális támogatások, családi segítség). Kovácsné Henye (2019) kutatásában hangsúlyozza, hogy a stabilitás és a reziliencia egymást kiegészítő kategóriák: míg a stabilitás az állapotot, a reziliencia a változásokhoz való adaptív képességet fejezi ki. A pénzügyi kultúra fejlettsége ebben a kontextusban kulcsfontosságú tényező: a tudatos és előrelátó gazdálkodás növeli a háztartások esélyét arra, hogy ne csupán túléljenek krízishelyzeteket, hanem képesek legyenek azokat tanulási lehetőségként is kezelni (Lusardi, 2015). A háztartások stabil működése tehát a pénzügyi autonómia egyik alappillére. Ha ez az egyensúly megbomlik – például jövedelemkiesés, túlzott eladósodás vagy pénzügyi műveltség hiánya miatt –, akkor az egész háztartás sérülékennyé válik, ami nemcsak rövid távon jelent nehézséget, hanem hosszú távon is akadályozza a pénzügyi autonómia és a társadalmi mobilitás elérését.

TECHNOLÓGIAI HOZZÁFÉRÉS ÉS DIGITÁLIS KOMPETENCIÁK

A digitalizáció jelentősen átalakította a pénzügyi rendszerek működését, és ezzel együtt az egyének pénzügyi viselkedését is. A FinTech (*financial technology*) gyűjtőnév alatt azokat az innovatív technológiai megoldásokat értjük, amelyek célja, hogy pénzügyi szolgáltatásokat nyújtsanak gyorsabban, egyszerűbben, átláthatóbban és gyakran olcsóbban, mint a hagyományos banki rendszerek. A FinTech eszközök közé tartoznak például:

1. táblázat. FinTech eszközök és magyarázataik

FinTech eszköz	Magyarázat
Digitális pénztárcák	Olyan alkalmazások, amelyek lehetővé teszik a fizetéseket és a pénzkezelést okostelefonon keresztül; például bankkártya helyett (Revolut, Apple Pay stb.).
Mobilbanki alkalmazások	Banki szolgáltatásokat biztosító mobilalkalmazások, amelyekkel a felhasználók számlát kezelhetnek, utalhatnak, egyenleget ellenőrizhetnek.

Automatizált megtakarítási és költségfigyelő eszközök	Olyan digitális eszközök, amelyek automatikusan elemzik a bevételeket és kiadásokat, és segítenek a költségvetés tervezésében és megtakarításban.
Mesterséges intelligencián alapuló pénzügyi tanácsadók	Mesterséges intelligenciát alkalmazó rendszerek, amelyek személyre szabott pénzügyi tanácsokat adnak, például megtakarításra vagy befektetésre vonatkozóan.
Kriptovaluta-alapú fizetési rendszerek	Digitális fizetési rendszerek, amelyek kriptovalutákat (pl. Bitcoin) használnak tranzakciókra a hagyományos pénznemek helyett.
Peer-to-peer (P2P) hitelezési platformok	Online platformok, ahol magánszemélyek közvetlenül kölcsönözhetnek egymásnak pénzügyi közvetítő nélkül.

Forrás: A szakirodalom alapján saját szerkesztés

Ezek az eszközök lehetővé teszik, hogy a háztartások valós időben nyomon követhessék pénzügyi helyzetüket, könnyen elemezhesék kiadásaikat, és akár automatikusan félretehessenek megtakarításokat különböző célokra. Az automatizált tanácsadók (*robo-advisors*) például személyre szabott pénzügyi döntési javaslatokat kínálnak az egyén jövedelme, kiadásai és céljai alapján – mindent emberi közvetítés nélkül. A FinTech technológiák előnye, hogy csökkentik a pénzügyi szolgáltatásokhoz való belépési küszöböt, így elméletileg növelik a pénzügyi inklúziót – különösen olyan társadalmi csoportok esetében, amelyek korábban kevésbé voltak jelen a formális pénzügyi rendszerben (Demirgüç-Kunt et al., 2018). Ugyanakkor ez a technológiai áttörés új kihívásokat is szül. Az úgynevezett digitális szakadék – vagyis a technológiához való egyenlőtlen hozzáférés – jelentős mértékben befolyásolhatja, hogy ki képes kihasználni ezeket a lehetőségeket, és ki marad ki belőlük. Kovácsné Henye (2019) doktori értekezésében rámutat, hogy a pénzügyi kultúra fejlődése szorosan összefügg a technológiai adaptációval: azok a háztartások, amelyek nyitottak az új eszközökre, nagyobb eséllyel alakítanak ki tudatos pénzügyi stratégiát, ám ehhez elengedhetetlen a digitális írástudás fejlesztése is. Összességében a FinTech technológiák a pénzügyi autonómia egyik kulcsfontosságú eszközévé váltak. Ahhoz azonban, hogy valóban mindenki számára elérhetőek és hasznosíthatók legyenek, szükséges a pénzügyi és digitális műveltség együttes fejlesztése, valamint a társadalmi esélykülönbségek csökkentése.

PÉNZÜGYI MŰVELTSÉG ÉS OKTATÁS

A pénzügyi műveltség, vagyis az egyének pénzügyi ismereteinek, készségeinek és attitűdjeinek összessége, alapvető szerepet játszik a tudatos gazdálkodásban és a pénzügyi autonómia kialakításában. A pénzügyi műveltség nem csupán azt jelenti, hogy valaki ismeri a pénzügyi fogalmakat, hanem azt is, hogy képes megalapozott pénzügyi döntéseket hozni a mindennapokban, felismerni a kockázatokat, valamint előrelátóan tervezni rövid és hosszú távon egyaránt. Számos hazai és nemzetközi kutatás egyetért abban, hogy a pénzügyi műveltség szintje aggasztóan alacsony a társadalom különböző rétegeiben – függetlenül a fejlettség fokától. Lusardi és Mitchell (2011) például azt mutatták ki, hogy még a fejlett gazdaságokban is gyakoriak a nem megfelelően megalapozott pénzügyi döntések, amelyek hosszú távon hozzájárulnak a megtakarítási hajlandóság csökkenéséhez és az eladósodottság növekedéséhez. Az OECD (2017) szintén hangsúlyozza, hogy a pénzügyi oktatás beemelése az iskolai tantervekbe nemzetközi szinten kiemelt célkitűzéssé vált, ám a valóságban továbbra is háttérbe szorul az oktatási gyakorlatban. A hazai helyzet sem tér el lényegesen: az oktatásból gyakran hiányzik a pénzügyi ismeretek szisztematikus átadása. Számos kutatás hívja fel a figyelmet arra, hogy a magyar diákok – bár digitális eszközhasználatuk fejlett – nem rendelkeznek elegendő tudással a pénzügyek kezeléséhez (Németh, 2012; Zsótér, 2017). Különösen a digitális pénzügyi térben való eligazodás jelent kihívást, ahol a technológiai jártasság nem jelenti automatikusan a tudatos pénzügyi magatartást. Ebbe a diskurzusba illeszkedik Kovácsné Henye Livia tevékenysége is, aki több kutatásában vizsgálta a pénzügyi kultúra és az oktatás kapcsolatát. 2013-as tanulmányában az ún. „online generáció” pénzügyi attitűdjeit elemezte, és megállapította, hogy a fiatalok, bár otthonosan mozognak a digitális világban, gyakran nem tudják azt a tudatosság szintjén pénzügyeik szolgálatába állítani (Kovácsné Henye, 2013; Kulcsár & Kovácsné Henye, 2011). Az ehhez hasonló eredmények egybecsengenek a nemzetközi megállapításokkal is (Livingstone & Helsper, 2007), amelyek szerint a digitális kompetencia nem helyettesíti a pénzügyi ismereteket, hanem azokkal együtt fejlesztendő. A társadalmi egyenlőtlenségek szempontjából is fontos megemlíteni, hogy a pénzügyi ismeretek eloszlása nem egyenletes. Az empirikus vizsgálatok alapján (Kovácsné Henye & Kulcsár, 2015; Zsótér, 2017) megállapítható, hogy a pénzügyi műveltség szintje szignifikánsan eltér különböző társadalmi csoportok között, ami azt jelenti, hogy az oktatáshoz való hozzáférés – beleértve a pénzügyi oktatást is – reprodukálja a meglévő társadalmi különbségeket. A pénzügyi ismeretek fejlesztése tehát nemcsak gazdasági, hanem társadalmi jelentőséggel is bír. Ahogy Németh Erzsébet (2012) is hangsúlyozza, a pénzügyi műveltség az egyéni autonómia és a társadalmi mobilitás előfeltétele. Ebből következik, hogy a pénzügyi oktatás fejlesztésének az oktatáspolitikai egyik kulcskérdésévé kell válnia. A gyakorlatorientált tananyagok, az élethelyzetekre reflektáló oktatási programok és a pénzügyi döntéshozatal

pszichológiai dimenzióinak integrálása mind olyan lépés, amelyek hosszú távon növelhetik az egyének pénzügyi tudatosságát és autonómiáját.

ÖSSZEFOGLALÁS

A tanulmány célja az volt, hogy bemutassa, a modernizáció milyen hatást gyakorol a háztartások pénzügyi autonómiájára, különös tekintettel négy kulcsdimenzióra: a mentális egészségre, a háztartási stabilitásra, a technológiai hozzáférésre és a pénzügyi műveltségre. A vizsgálat rámutatott arra, hogy ezek a dimenziók nem csupán egymással szorosan összefüggnek, hanem együttesen határozzák meg azt a képességet, amely lehetővé teszi a tudatos és felelős pénzügyi döntéshozatalt. A modernizáció által kínált technológiai eszközök – bár jelentős lehetőségeket rejtenek – nem elegendőek az autonóm pénzügyi működés biztosításához. A digitális hozzáférés mellett ugyanis kulcsszerepet játszanak az ismeretek, attitűdök és mentális tényezők is. A tanulmányban bemutatott szakirodalmak alapján kijelenthető, hogy a pénzügyi autonómia nem pusztán gazdasági kérdés, hanem mélyen társadalmi és pszichológiai beágyazottságú jelenség. A hazai és nemzetközi tapasztalatok azt mutatják, hogy a pénzügyi műveltség fejlesztése, a mentális egészséget támogató környezet kialakítása, valamint a háztartások stabilitásának megerősítése mind elengedhetetlen ahhoz, hogy a modernizáció ne a kiszolgáltatottságot, hanem a függetlenséget erősítse. További kutatásokra van szükség annak érdekében, hogy pontosabban feltérképezhessük a dimenziók közötti kapcsolatokat, és hogy megértsük, a különböző társadalmi csoportok milyen eltérő módon viszonyulnak a pénzügyi autonómia kérdéséhez. Emellett javasolt a pénzügyi oktatás és szocializáció vizsgálatát is elmélyíteni, különösen a fiatalabb generációk és a hátrányos helyzetű csoportok körében. A tanulmány reményei szerint hozzájárul ahhoz, hogy a pénzügyi autonómiát célzó oktatási és társadalompolitikai beavatkozások tudományos alapokra épüljenek. A tanulmány interdiszciplináris megközelítésben tárgyalta a pénzügyi autonómia modernizációval való kapcsolatát, azonban nem törekedett a téma teljes körű feltérképezésére. A választott dimenziók átfogó értelmezési keretet biztosítottak, ugyanakkor a pénzügyi autonómia további aspektusai – például a kulturális különbségek, az életciklus-változók vagy a bizalmi tőke szerepe – további kutatási lehetőségeket jelentenek. Összességében a tanulmány célja nem végső válaszok adása volt, hanem a probléma komplexitásának érzékeltetése és a társadalmi diskurzus ösztönzése a pénzügyi autonómia és a modernizáció összefüggéseiről.

IRODALOM

- Adámi, M. (2021. szeptember .29.). *Hogyan készítsünk háztartási, családi költségvetést?* PFS Partners. <https://pfspartners.hu/hogyan-keszitsunk-haztartasi-csaladi-koltsegyvetest/>
- ADB (2022, March 8). *In India, Financial Literacy Programs Are Lifting Families Out of Debt and Fueling New Prosperity*. Asian Development Bank (ADB). <https://www.adb.org/results/india-financial-literacy-programs-lifting-families-out-debt-fueling-new-prosperity>
- Blair, J., Brozena J., Matthews, M., Richardson, T., & Abdullah, S. (2022). Financial technologies (FinTech) for mental health: The potential of objective financial data to better understand the relationships between financial behavior and mental health. *Front Psychiatry*, 13, Article 810057. <https://doi.org/10.3389/fpsyt.2022.810057>
- CEE (2024). *Survey of the States – 2024*. Council for Economic Education (CEE). <https://www.councilforeconed.org/wp-content/uploads/survey-of-states-2024.pdf>
- Demirgüç-Kunt, A., Klapper, L., Singer, D., Ansar, S., & Hess, J. (2018). *The Global Findex Database 2017: Measuring Financial Inclusion and the Fintech Revolution*. World Bank Group.
- Edwards, K. (2024, December 9). *Roughly half of Americans are knowledgeable about personal finances*. Pew Research Center. <https://www.pewresearch.org/short-reads/2024/12/09/roughly-half-of-americans-are-knowledgeable-about-personal-finances/>
- FT (2023a). *Divorce hits women's finances far harder than men's*. Financial Times (FT). <https://www.ft.com/content/fe6fb497-bc8a-4250-b073-e617cd2bfaeb>
- FT (2023b). *Britain's Z generation is struggling to grow up*. Financial Times (FT). <https://www.ft.com/content/db076232-b674-485b-8693-a575caae4fo6>
- Galajda Gáborné (2017). „Annyit osztunk be, amennyink van”: A családi pénzzel való gazdálkodás gyakorlata a középosztályban. In Pál Zsolt (szerk.), *A pénzügyi kultúra aktuális kérdései, különös tekintettel a banki szolgáltatásokra* (pp. 97–105). „A közgazdaságtani-módszertani képzés fejlesztéséért” Alapítvány. ISBN 978-615-80543-4-8
- Ghorbani, S., Kavosi, Z., Sadeghi, A., & Jahanmehr, N. (2018). Analysis of Iranian household financial participation in the health system: Decomposition of the concentration index approach. *BMC Health Services Research*, 18(1), 1–10. <https://www.researchgate.net/publication/324164736>
- Hajizadeh, M., Gholipour, K., & Mahboub-Ahari, R. (2023). Households' out-of-pocket health spending and financial hardship during the COVID-19 pandemic in Iran. *Medical Journal of the Islamic Republic of Iran*, 37(47). <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10134080/>

- Hensley, B. J. (2024, April 30). *Financial Literacy Month 2024: A Comprehensive Focus on Financial Capability*. National Endowment for Financial Education (NEFE). <https://www.nefe.org/news/2024/04/finlit-month-2024-focus-on-financial-capability.aspx>
- Horváthné Kökény, A. & Széles, Zs. (2014). Mi befolyásolja a hazai lakosság megtakarítási döntéseit? *Pénzügyi Szemle*, 59(4), 457–475.
- Inglehart, R., & Baker, W. E. (2000). Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values. *American Sociological Review*, 65(1), 19–51.
- Kempson, E., Perotti, V., & Scott, K. (2013). *Measuring financial capability: A new instrument and results from low- and middle-income countries*. World Bank Group.
- Kılıç, D., & Ünal, S. (2022). Financial inclusion and regional inequality: Evidence from Turkey. *Applied Economics Letters*, 29(17), 1580–1584. <https://doi.org/10.1080/13504851.2022.2141442>
- Kovácsné Henye, L. & Kulcsár, L. (2015). A pénzügyi kultúra empirikus szociológiai megközelítése. *Acta Regionis et Oeconomicae*, 7(1), 43–58.
- Kovácsné Henye, L. (2013). „Online generáció” versus pénzügyi kultúra. In Karlovitz J. T. (szerk.), *Társadalomtudományi gondolatok a harmadik évezred elején* (pp. 61–68). International Research Institute. ISBN 978-80-971251-4-1
- Kovácsné Henye, L. (2019). *A pénzügyi kultúra dimenzióinak gazdaságszociológiai vizsgálata* [doktori értekezés]. Soproni Egyetem.
- Kulcsár, L. & Kovácsné Henye, L. (2011). Pénzügyi kultúra: kincs, ami nincs; Egy középiskolások körében végzett vizsgálat eredményei. *Új Ifjúsági Szemle*, 9(4), 35–44.
- LGIU (2021). *A system-wide perspective of local government finance in Germany*. Local Government Information Unit (LGIU). <https://lgiu.org/wp-content/uploads/2021/07/A-system-wide-perspective-of-local-government-finance-in-Germany.pdf>
- Livingstone, S., & Helsper, E. J. (2007). Gradations in digital inclusion: Children, young people and the digital divide. *New Media & Society*, 9(4), 671–696.
- Lusardi, A. (2015). Financial literacy: Do people know the ABCs of finance? *Public Understanding of Science*, 24(3), 260–271.
- Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2008). Planning and financial literacy: How do women fare? *American Economic Review*, 98(2), 413–417.
- Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2011). Financial literacy and planning: Implications for retirement wellbeing. *NBER Working Paper, No. 17078*.
- Lusardi, A., & Tufano, P. (2015). Debt Literacy, Financial Experiences, and Overindebtedness. *Journal of Pension Economics and Finance*, 14(4), 332–368. DOI:10.3386/w14808
- McDonald, A. (2023). *The Impact of Financial Autonomy on Happiness Among College Students*. Eastern Michigan University Honors College. <https://commons.emich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1800&context=honors>

- Németh, E. (2012). A gazdasági-pénzügyi nevelés szerepe a közoktatásban. *Iskolakultúra*, 22(3), 83–92.
- OECD (2017, July 8). *G20/OECD INFE Report on Adult Financial Literacy in G20 Countries*. OECD Publishing.
- OECD (2018). *OECD/INFE Toolkit for Measuring Financial Literacy and Financial Inclusion*. OECD Publishing.
- OECD (2020a). *Sustainable Finance and the Role of Financial Institutions*. OECD Publishing.
- OECD (2020b). *Women at the core of the fight against poverty and financial exclusion*. OECD Publishing.
- OECD (2024). *Financial Literacy in Germany: Recommendations for a national strategy*. OECD Publishing. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/05/financial-literacy-in-germany_139ac105/c7a28393-en.pdf
- Özdemir, N., & Altunışık, R. (2005). Yükseköğretim kurumlarının mali özerkliği és Türkiye alkalmazásai. *Bilgi*, 35, 93–114. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/217456>
- RBI (2022, Jun 17). *Governor's Post-Speech Question Answer Session at the Financial Express Modern BFSI Summit in Mumbai on June 17, 2022 (Edited excerpts)*. Reserve Bank of India (RBI). https://www.rbi.org.in/Scripts/BS_SpeechesView.aspx?Id=1315
- Richardson, T., Elliott, P., & Roberts, R. (2013). The relationship between personal unsecured debt and mental and physical health. *Clinical Psychology Review*, 33(8), 1148–1162.
- Saraceno, B., & Barbui, C. (1997). Poverty and mental illness. *Canadian Journal of Psychiatry*, 42(3), 285–290.
- Shahrabani, S. (2013). Financial literacy in developing countries. *Middle East Economic Association Online Journal*, 19(2), 1–16. <https://meeasites.luc.edu/volume19/pdfs/2-5%20Financial%20literacy%20in%20developing%20countries.pdf>
- Sierminska, E., Frick, J. R., & Grabka, M. M. (2010). Examining the gender wealth gap. *Oxford Economic Papers*, 62(4), 669–690.
- Stolper, O. A., & Walter, A. (2017). Financial literacy, financial advice, and financial behavior. *Journal of Business Economics*, 87(5), 581–643.
- TIAA Institute (2023). *Financial well-being and literacy in a high inflation environment*. TIAA Institute. <https://www.tiaa.org/public/institute/publication/2023/financial-well-being-and-literacy-in-a-high-inflation-environment>
- Tóth, I. G. (2019). A pénzügyi kultúra társadalmi beágyazottsága. In Kolosi T. & Tóth I. G. (szerk.), *Társadalmi riport 2019*. TÁRKI.

- Walstad, W. B., Rebeck, K., & MacDonald, R. A. (2010). The Effects of Financial Education on the Financial Knowledge of High School Students. *Journal of Consumer Affairs*, 44(2), 336–357.
- Wang, Y., & Liu, X. (2024). The Effect of Financial Autonomy on Risk Preferences: Evidence from Experimental Studies. *Journal of Business Research*. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0148296324000985>
- Zainuddin, M., Aslam, A., & Khamis, M. (2023). Financial literacy programmes to address financial exclusion among marginalised women: A systematic review. *Empirical Research in Vocational Education and Training*, 15(1). <https://ervet-journal.springeropen.com/articles/10.1186/s40461-023-00147-9>
- Zsótér, B. (2017). A pénzügyi kultúra fejlesztése és hatása a gazdasági aktivitásra. *Pénzügyi Szemle*, 62(4), 421–435.